

*М.А. Дудченко, доктор економічних наук, професор
Державний університет телекомунікацій*

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Розглянуто й оцінено стан можливості пожвавлення та перспективи іноземного інвестування в економіку України в контексті асоційованого членства в ЄС.

Ключові слова: *інвестиційний процес, капіталовкладення, прямі іноземні інвестиції (ПІІ), рівень рентабельності.*

*М.А. Дудченко, доктор экономических наук, профессор
Государственный университет телекоммуникаций*

Рассмотрено и оценено состояние возможности оживления и перспективы иностранного инвестирования в экономику Украины в контексте ассоциированного членства в ЕС.

Ключевые слова: *инвестиционный процесс, капиталовложения, прямые иностранные инвестиции (ПИИ), уровень рентабельности.*

*М.А. Dudchenko, PhD, Prof.
State University of Telecommunications*

REALITIES AND PROSPECTS FOR FOREIGN INVESTMENT IN THE ECONOMY OF UKRAINE

It has been learnt and valued the state possibilities and the perspectives of foreign investments to economy of Ukraine as a member Of European Union.

Keywords: *investment process, investment, foreign direct investment (FDI), the level of profitability.*

Загострення проблеми переходу економіки України до інноваційної моделі розвитку в аспекті викликів та вимог наближення до ЄС в умовах обмежених внутрішніх інвестиційних ресурсів та недостатньо сприятливих умов для їхнього нагромадження потребують залучення масштабних іноземних інвестицій. Без цього неможлива ефективна перебудова економіки та її зростання.

Тому сучасні заходи підвищення привабливості інвестиційного клімату та державного регулювання, їхня відповідність вимогам і стандартм, існуючим в країнах ЄС, стають визначальним чинником вирішення проблеми.

Значна увага методологічним засадам розвитку інноваційного процесу, проблемам та оцінці результатів іноземного інвестування в Україну приділяється такими вітчизняними дослідниками, як В. Геєць, В. Бузкін, Б. Губський, Я. Жоліло, Н. Титаренко та А. Поручник [4], Д. Лук'яненко, Л. Федулова [9], А. Переща, О. Рогач[5], С. Сіденко, І. Шовкун [6] та ін. Але необхідність подальшого теоретичного аналізу механізмів залучення іноземних інвестицій та їхнього спрямування на модернізацію економіки не втрачає своєї актуальності.

Мета дослідження – проаналізувати та оцінити наявний стан інвестування, зокрема залучення інвестицій в Україну, умови та перспективи формування зовнішніх інвестиційних ресурсів.

Із формальної точки зору, в Україні створено законодавчо-правове поле залучення іноземного інвестування та державного регулювання. До основних нормативних актів, що визначають статус інвесторів в Україні, слід віднести Закони «Про інвестиційну діяльність», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про господарські товариства», «Про банки і банківську діяльність», Декрет КМ «Про режим іноземного інвестування», Положення «Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії» тощо. На підставі наведених законоположень в Україні інвестиційна діяльність здійснюється згідно з такими основними принципами. По-перше, це невтручання органів держави, юридичних осіб і громадян в інвестиційну діяльність, яка не розходиться з чинним законодавством, та дотримання добровільності інвестування. Сюди слід віднести також рівноправність усіх інвесторів і учасників інвестиційної діяльності; захищеність інвестицій; свободу вибору критеріїв при здійсненні інвестиційної діяльності [1].

Не зважаючи на те, що в Україні уже створено правове поле для здійснення інвестиційної діяльності, не зовсім чітко визначені пільги, гарантії та пріоритети формування сприятливого інвестиційного клімату [3] мають не тільки правове поле, але й економічну, науково-технологічну та фінансову складові. Формуванню сприятливо інвестиційного клімату не сприяє фокусування державної політики переважно на розвитку великого бізнесу та відставання у здійсненні регуляторних реформ, з урахуванням європейської практики. Все це гальмує розвиток прозорого підприємницького середовища в країні.

Викривлення конкурентних можливостей господарських суб'єктів на національному ринку та існування непрозорості в сфері розподілу ресурсів, податкової системи, корупційності та бюрократизм чиновників ведуть до втрати довіри інвесторів і суспільства до влади [4, 41-44]. Тому і не дивно, що великі іноземні інвестори, які все ж наважуються інвестувати в нашу економіку, вимагають урядових гарантій і пільг, достатніх судових засобів для забезпечення їхніх прав та врегулювання спорів, стабільних, зрозумілих і прозорих норм і правил, які будуть застосовуватися до їхньої діяльності в Україні.

Розглянемо більш детально, яким же є реальний стан інвестиційного процесу та в чому полягають його структурні риси в Україні. Спочатку з'ясуємо, хто є основними інвесторами, та оцінимо масштаби інвестування. Подивимося на приплив прямих іноземних інвестицій на кінець 2000 р., які сягають понад 4 млрд дол. і надійшли зі 112 країн світу. Серед них найбільш активними на українському ринку були інвестори із США, ФРН, Нідерландів, Росії та Великої Британії (із США 181% від загального обсягу іноземних інвестицій України, Нідерландів – 9,3%, Росії – 8,9%, ФРН – 7,1%, Великої Британії – 7,5%). На долю цих країн припадало понад 50% всього обсягу іноземного інвестування. Такий стан має своє пояснення. По-перше, фірми названих країн є основними донорами в світовому господарстві, а по-друге – вони ж виступають основними торговими партнерами серед країн Заходу. Відомо, що 10% сукупного товарообігу України припадає саме на ці країни.

Якщо на початку ринкових реформ в Україні основна частка ПІІ надходить із країн заходу, то сьогодні спостерігається поступове збільшення долі інвестицій із країн ближнього зарубіжжя, що є проявом покращення взаємовідносин і поглиблення співробітництва між Україною та іншими державними колишнього Союзу.

Початок ХХІ ст. давав Україні надії на розвиток якісного нового рівня відносин між країнами СНД і зокрема між Росією й Україною. Серед них Росія є найбільшим інвестором, тому Україна відноситься до неї як до стратегічного партнера. Це певною мірою знаходить відображення і в розвитку позитивних тенденцій у співробітництві, наприклад, між Кримом та Росією як у торговельній та інвестиційній сферах, так і в розвитку підприємства. За цей період (з 2000 р.) доля Росії в загальному обсязі іноземних інвестицій зросла до 9,2% і міцно закріпилася на третьому місці серед найбільших інвесторів (обігнала ФРН, Велику Британію, Кіпр та інші країни). На наш погляд, розвиток міжнародних відносин з Росією в цей період визначав добру тенденцію співробітництва на майбутнє. Але реалії наступного десятиліття не виправдали надій. Стан відносин між країнами почав погіршуватись, особливо коли Україна чітко проголосила курс на інтеграцію з ЄС.

Іноземні компанії, що освоюють тепер ринок України, не однорідні за своїм складом. Серед них вже є такі досить відомі у всьому світі фірми, як: Maculan, Pepsi, Coca-Cola, ВАТ, АТ&Т, Telesom та ін. З'явилися також фірми, які ще не отримали світового визнання, але намагаються потрапити в списки великих міжнародних компаній і зв'язують з Україною перспективи подальшого зростання, зокрема в аграрній сфері. Але ж основними інвесторами за своєю кількістю є невеликі та середні зарубіжні компанії, які шукають на нашому ринку не світову визначеність, а швидко (нерідко і легку) наживу.

Розраховувати на значні капіталовкладення з боку великих міжнародних компаній поки що не доводиться, оскільки транснаціональний бізнес володіє досить широкою мобільністю і прагне вкладати кошти також у прибуткові, але більш економічно стабільні регіони [5]. Невеликі та середні компанії, мірою своїх можливостей, вкладають незначні навіть за європейськими масштабами суми і надають перевагу проектам, які потребують невеликих витрат і швидко окуповуються.

Загалом останніми роками на один інвестиційний проект припадає в середньому 225-230 тис. дол. іноземних капіталовкладень. А питома вага спільних підприємств у загальній чисельності промислових підприємств України хоча й сягає 20%, але продукція, що випускається ними, не перебільшує 3% ВВП. Лише 17-18% спільних підприємств діє у сфері виробництва, більшість же займаються торгово-посередницькою діяльністю. Підприємства з ПІІ у багатьох випадках мають досить обмежений ресурсний потенціал, який і є одним із важливих чинників їхньої обмеженої можливості реального включення у виробничу діяльність, проведення технологічної модернізації виробництва.

Більше того, важливо зазначити, що інвестують в економіку України шляхом створення спільних підприємств або відкриття власних філіалів навіть великі компанії, іноземні фірми не упускають можливості відсунути своїх українських конкурентів з ринку. Наприклад, свого часу американська компанія АТ&Т зробила спробу при створенні спільного підприємства з Чернігівським заводом телефонів проштотувати формулювання, що на час діяльності СП завод не випускатиме однотипну продукцію (це слід вважати фактором витіснення українського конкурента). Деяко подібне вже траплялося і при створенні деяких СП у Криму. За останні роки тут майже п'ята частина всіх справ про недобросовісну конкуренцію й обмеження монополізму розглянутих міжнародним представництвом Антимонопольного комітету України, торкалися саме діяльності СП.

При інвестуванні капіталу в Україну, іноземні інвестори розраховують передусім на можливості розширення ринків збуту продукції, послуг, технологічного досвіду, а також комплектуючих виробів, обладнання, що виготовляється на підприємствах материнської компанії. Для них важливо, щоб рентабельність операцій в Україні була не нижче, ніж у своїй та в інших країнах, де фірма має свої філіали.

Важливо відзначити, що схвалена раніше Україною стратегія на інвестування в ЄС, безпосередньо впливає і на підходи до залучення країною інвестиційних ресурсів, зокрема ПІІ, та характеризується деяким повноваженням останніми роками. Загалом же 39,4 млрд дол., або близько 80% усіх ПІІ, залучених в економіку України, походять із країн ЄС. Це є результатом впливу європейської орієнтації політики України та посилення економічної співпраці з іноземними країнами ЄС. Із країн СНД було залучено 4,0 млрд дол. або понад 8%. Зросли розміри інвестування з Кіпру, Австрії, Віргінських островів при зменшенні частки таких розвинутих країн, як США, Німеччина, Франція. Щодо сфер інвестування, то в першу чергу 16,3 млрд дол. (33,1 від сумарного обсягу) було залучено до фінансового сектора. Це можна пояснити зростанням інтересу до банківського та страхового ринків. Набуття Україною асоційованого членства посилить зацікавленість у подальшому. Значні обсяги інвестицій залучено в промисловість – 30,9% від загального обсягу ПІІ, з них надійшло у переробку промисловість 85% від зазначеного обсягу в промисловість та 9,8% – у видобувну галузь. Такий розподіл інвестицій, зокрема переробну промисловість, сприяє підвищенню ступеня обробки сировини, збільшенню частки доданої вартості та підвищенню конкурентоспроможності промислового сектора України на європейському ринку.

Необхідно звернути увагу на один факт, який не має однозначної оцінки. Йдеться про експорт зі східного регіону України ПШ в інші країни. Приміром, на початок 2012 р. експорт ПШ на Кіпр становив 6342 млн дол., у Росії – 236,5 млн дол., а в інші країни світу – 319,4 млн дол. Загалом за період 2007-2011 рр. обсяг експорту збільшився від 243,3 млн дол. до 6898 млн дол. (майже в 2,8 разів). Ще слід додати, що інвестиції до Кіпру та інших країн базування офшорних компаній, як показує практики, свідчить про низку ймовірність репатріації прибутків від ПШ в країну базування. Тим паче, коли інвестиції спрямовані на операції з нерухомим майном, орендою, фінансову діяльність тощо, окрім жодної виробничої галузі. Внаслідок виведення таких обсягів капіталів з України в ці кризові роки, провідні сфери економіки недоотримали таких потрібних країні капіталовкладень, особливо для **технологічних та структурних**.

Цей факт викликає подив до дії влади, при тому, що 2011 р. ступінь зносу основних засобів промисловості досягає 61,3%, хоча 2007 р. вона була на рівні 59%. Іншими словами, в промисловості зростає фізичне та моральне зношення основних засобів, звужування їхнього відтворення на новій технологічній основі, посилювався занепад виробництва, по суті спричинялася деградація промислового сектора [6, 46]. І внаслідок усього цього проявилось невиконання темпів зростання ВВП 2013 р., яке уже звелось до нульового рівня при плані понад 3%.

Не могло це не вплинути і на зниження рівня рентабельності сукупного капіталу, який з 2007-2011 рр. знизився з 6,7% до 5,4%, а власного капіталу відповідно з 11,3% до 5,6% [7, 45]. За таких умов інноваційно-технологічний розвиток економіки є неможливим. Президент, представляючи програму активізації економічного розвитку на 2013-2014 рр., звернув увагу на кошти в 20 млрд грн, що не доходять до бюджету, або вкрадені внаслідок корупції [8]. Виведення коштів з виробничого обороту (втеча за кордон) перешкоджає їхньому своєчасному перерозподілу в освоєнні нових технологій та гальмує прогресивні зрушення в економіці, чим стримується виробництво нової конкурентоспроможної вітчизняної продукції. Загалом же оцінка реалізації програми, як підкреслив керівник уряду України, становить близько 380 млрд грн. Саме в цьому аспекті в країні не вистачає грошових ресурсів. Тому залучення масштабних іноземних інвестицій, а цьому сприятиме асоційоване членство в ЄС та створення зони вільної торгівлі, посилить можливості структурної перебудови та модернізації економіки, розвитку нових технологій, створенню високотехнологічних виробництв. Великого значення набуває стратегічне планування перспективних напрямів економічного розвитку діяльності державних інститутів.

Отже, залучення додаткових іноземних ресурсів дозволить посилити потенціал імпортованого заміщення або вироблення продукції з високим ступенем доданої вартості. Особливо необхідно звернути увагу на активізацію науково-технічних досліджень і розробок у промисловому та аграрному секторах, на використання механізму реалізації виробничих інновацій за держзамовлення. Значними ресурсами для модернізації в цьому контексті є авіаційна і ракетно-космічна галузь, машинобудування, створення медичного обладнання та розвиток фармацевтики, а також реалізація програм зменшення енерговитрат та обсягів імпорту енергоресурсів. Розбудова даних галузей на інноваційній основі, оновлення виробничого потенціалу та технологія неможливі без залучення іноземного інвестора найближчим часом [9]. Для технологічно відсталої України шлях у Європу по суті закритий. Тому використання свого шансу інтегрування в ЄС наразі стає історичним завданням і єдиною доленосною стратегією.

Використані джерела

1. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 18 вересня 1991 р. №1560-ХІІ №93/96-ВР від 19.03.96 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996, № 19. – ст. 80.
2. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47.
3. Мироненко Н. Правда про інвестиційний клімат в Україні / Н. Мироненко // Український інвестиційний журнал. – 2003. – № 3. – С. 78-81.

4. Титаренко Н.О. Теорії інвестицій : навч. посіб. / Н.О. Титаренко, А.М. Поручник. – К. : КНЕУ, 2000. – 160 с.
5. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій : підручник / О.І. Рогач. – К. : Либідь, 2005. – 720 с.
6. Шовкун І.А. Фінансовий потенціал технологічного відтворення у переробній промисловості в регіонах України / І.А. Шовкун // Економіка України : науковий журнал. – 2013. – №2. – С. 45-51.
7. Білицька В.В. Капітал підприємства України: тенденції і пріоритети / В.В. Білицька. – К. : ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН Україна», 2007. – 182 с.
8. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки // Урядовий кур'єр. – 2013. – 28 лютого.
9. Федулова Л.І. Технологічний розвиток економіки України / Л.І Федулова. – К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2006. – 627 с.